

[S. i](#)

[S. ii](#) CARL CHRISTENSEN

NATURFORSKEREN
PEHR FORSSKÅL

HANS REJSE TIL ÆGYPTEN OG ARABIEN 1761-63
OG HANS BOTANISKE ARBEJDER
OG SAMLINGER

MED 40 HIDTIL UTRYKTE BREVE OG DOKUMENTER
OG ET PORTRÆT

UDGIVET PAA CARLSBERGFONDETS BEKOSTNING

H. HAGERUP'S FORLAG • KØBENHAVN

[S. iii](#) Triers Bogtrykkeri (G. L. Lind & Numa Frænkel)
1918

[S. iv](#) INDHOLD

Portræt af Forsskål, efter et Staalstik i Svenskt Pantheon 17. Hefte foran Titelbladet
Indledning.

FØRSTE AFSNIT. Pehr Forsskål.

I. Den arabiske Rejse 1761—1767 pag. 1—8

II. Forsskåls Liv og Studier før 1760 „ 9—13

III. Forsskåls Ophold i København 1760 „ 13—25

IV. Forsskål paa Rejsen „ 26—42

V. Forsskål som Person og Botaniker „ 42—57

ANDET AFSNIT. Forsskåls efterladte Manuskripter og botaniske Samlinger.

I. Forsskåls Samlinger indtil 1772 „ 58—64

II. Forsskåls efterladte Manuskripter og deres Udgivelse „ 64—71

III. Flora aegyptiaco-arabica „ 71—75

IV. Forsskåls Linné „ 76—80

V. Forsskåls Herbarium, dets Bearbejdelse og senere Skæbne. „ 80—87

Benyttet Litteratur „ 88—90

Bilag. Prøver paa Forsskåls Haandskrift „ 92

40 hidtil utrykte Breve og Dokumenter „ 93—165

Tillæg. Oversættelse af 3 tidligere udgivne Breve „ 166—172

[S. v](#)

[S. vi](#) INDLEDNING.

Botanikens Historie og Udvikling i Danmark er et næsten helt uopdyrket Forskningsfelt, som imidlertid byder paa mange interessante Opgaver, der forhaabentlig inden alt for længe vil friste en Forsker, der forener Kendskab til de botaniske Discipliner med en sund, kritisk historisk Sans. At Arbejde af denne Art vil være lønnende, er aabenbart for enhver, der af en eller anden, hyppig tilfældig, Grund har søgt at trænge dybere ind i et enkelt Tidsafsnits Historie, eller som har gjort en enkelt ældre dansk Botaniker til Genstand for biografisk Behandling. Hvad der hidtil er publiceret herom, er kun lidt. Rottbøll, Steffens, Hornemann, Didrichsen, Ove Dahl og enkelte andre har samlet noget sammen om vore ældste og ældre Botanikere; hvad vi ved om de nyere, er hovedsageligt samlet i Leksika, navnlig i Brickas Dansk Biografisk Lexicon, men alt dette tilsammen vil ikke paa langt nær give en blot nogenlunde fuldstændig Oversigt over dansk Botaniks Historie, over dens Udvikling og dens Personer. Botaniken er i denne Henseende langt daarligere stillet end Zoologien, som i Gosch's 4 Binds Værk: »Udsigt over Danmarks zoologiske Litteratur« ikke blot har en Litteraturfortegnelse, men ogsaa en udførlig Fremstilling af Zoologiens Udvikling i Danmark. Warmings Fortegnelse over dansk botanisk Litteratur giver ikke noget tilsvarende for Botanikens Vedkommende; dens korte biografiske Data og Samling af Titler paa Publikationer gør ikke Fyldest som »Historie«, hvad den naturligvis heller aldrig har tilsigtet at skulle gøre. Som den foreligger, er den dog et yderst værdifuldt Hjælpemiddel, en Materialsamling, der vil lette Arbejdet betydeligt for en kommende Historieskriver.

[S. vii](#) Efterhaanden som Aarene gaar, vil en oversigtlig Behandling af Botanikens Historie herhjemme blive mere og mere paakrævet. Den ældre Generation af nulevende danske Botanikere har, synes det, en mere vaagen Interesse for Fagets Historie end de yngre og yngste, hvad der vel hænger noget sammen med, at denne Interesse gerne vokser med Alderen, med den større Modenhed. Man kunde derfor vel vente, at den samme Interesse stadig vil holdes i Live, og at enhver Botaniker før eller senere selv vil søge at skaffe sig et Overblik over ældre Tiders Strømninger indenfor den danske botaniske Verden. Men desværre bliver Muligheden herfor stadig ringere og ringere. For at forstaa de ældre Forfattere er det absolut nødvendigt at kunne i alt Fald noget Latin, men dette Krav opfyldes kun af faa yngre Botanikere. Skylden derfor hviler ikke paa disse, men paa den nugældende Læseplan for Gymnasiet, hvor Latinen helt er afskaffet ved Studentereksamen af den matematisk-naturvidenskabelige Retning, som de fleste Studerende ved det matematisk-naturvidenskabelige Fakultet har taget. Sker der ikke inden alt for længe en Forandring i dette Forhold, maa man imødesee den Mulighed, at dansk Botaniks Historie for mange, maaske for de allerfleste, af vore Botanikere vil være et terra incognita, hvad der paa mange Maader vil være meget uheldigt. En »Botanikens Historie i Danmark« vilde afhjælpe de værste Skavanker, der vilde følge af en saadan Tilstand, og at den burde komme snart, vil efter min Mening fremgaa af det anførte.

At skrive en saadan Historie vil selvfølgelig kræve et meget betydeligt Arbejde, men det er ingenlunde uoverkommeligt for en enkelt Mand. I Botanisk Haves Biblioteks Arkiv opbevares et meget værdifuldt Materiale til Belysning af mange af de mest betydende

ældre danske Botanikeres Liv og videnskabelige Virksomhed; meget af dette har hidtil ligget ubenyttet hen. Vore store Biblioteker og Rigsarkivet ejer sikkert ogsaa adskillige Arkivalia, der er af Betydning. Hertil kommer, at paa lidt nær vil alt, hvad danske Botanikere har publiceret hjemme og i Udlandet, kunne findes i vore Biblioteker. Materiale vil saaledes ikke mangle. At en Bearbejdelse af dette ikke blot vil kunne bringe Bidrag til Belysning af Tider og Personer, der før var ret vel kendt, men ogsaa bringe noget helt nyt og ukendt frem, har min egen Erfaring lært mig.

Det er gaaet mig, som andre før mig; en tilfældig Omstændighed foranledigede mig til at skaffe mig nærmere Oplysning om Oprindelsen til en lille Plantesamling, der opbevares i Botanisk Museum. Undersøgelsen herover førte mig videre og videre; ikke blot Samlingens Historie fristede mig, selve Samleren, hans Person og hans Arbejde, vakte min Interesse, og lidt efter lidt førtes jeg dybt ind i et helt Afsnits Historie, maaske det interessanteste af alle, den Linnéanske Periode i Danmark. Saaledes blev denne Afhandling til.

Min Hovedperson er den svenske Naturforsker, Orientalist og Filosof Pehr Forsskål, Linnés Elev, der som Deltager i den af Frederik V. bekostede Rejse til Ægypten og Arabien opnaaede stor Berømmelse, og som for Eftertiden har staaet som en af Linnés mest fremragende Elever. Hans efterladte Herbarium er maaske vort Botaniske Museums kostbareste Samling fra ældre Tid. At skildre Samleren, hans Liv og Personlighed, og hans botaniske Samlingers Historie er Opgaven for denne Afhandling; Forsskål var foruden at være Botaniker ogsaa Filosof og Zoolog, men jeg har maattet renoncere paa at gaa nærmere ind paa disse Sider af hans Virksomhed, fordi jeg ikke kan bedømme dem. Det er nu saa heldigt, at Forsskål allerede tidligere har fundet sin Biograf, nemlig Finnen W. Lagus (1877), der dog særlig gaar ind paa Forsskåls filosofiske og politiske Virksomhed, medens hans Skildring af Forsskål som Naturhistoriker er meget overfladisk og kun giver meget lidt af det, jeg i denne Bog kommer nærmere ind paa, saaledes slet intet om Forsskåls Forhold til de danske Naturhistorikere. Forsskåls zoologiske Arbejde er ret udførligt omtalt i Gosch's ovenfor omtalte Værk, saa ogsaa dette kan jeg gaa let henover.

Det benyttede Materiale til denne Afhandlings historiske Del er alt, hvad jeg har fundet trykt om den arabiske Rejse, hvoraf jeg her særlig skal nævne forskellige Breve til Linné udgivet af Fries, Schiødte og andre og Michaelis' Literar. Briefwechsel, dels og navnlig alle de Rejsen vedrørende Dokumenter, der opbevares i Rigsarkivet. Jeg har gennemgaaet den hele Samling og afskrevet alle de Breve og Dokumenter, der vedrører Forsskål; der findes dér desuden et større Antal Breve fra von Haven og Niebuhr samt mange andre Dokumenter, der endnu ikke er udgivet. Jeg har fra disse Kilder sammenbragt et Stof, hvoraf meget store Dele har været ukendt, og dette har jeg sammenarbejdet med det kendte til en sammenhængende [s. ix](#) Fremstilling, som hermed publiceres. Den af mig samtidig foretagne Revision af Forsskåls Herbarium vil forhaabentlig inden længe blive offentliggjort andet Sted.

Som Bilag har jeg ladet trykke 40 Breve og Dokumenter fra Rigsarkivet. Disse Breve er kun en ringe Del af, hvad der findes i Rigsarkivet den arabiske Rejse vedrørende; jeg har udvalgt de Breve, som er det væsentligste Grundlag for Skildringen af Forsskål, først og fremmest alle Breve fra Forsskål selv. Alle disse Breve er trykte saa vidt muligt uden nogensomhelst Ændring, med den originale Stavemaade, Accentuering og Tegnsætning og med Bibeholdelse af de sproglige Fejl, hvoraf der findes ikke saa faa i Forsskåls paa Tysk affattede Breve. Hvis det, hvad jeg haaber, er lykkedes at løse den ingenlunde lette

Opgave at naa den fulde Overensstemmelse mellem den trykte og den originale Brevtekst, skyldes dette for en Del d'Hrr. Sproglærer, cand. theol. P. L. Ipsen og mag. art. Joh. Cedergreen, der velvilligst har gennemset en Korrektur til Brevene. Jeg bringer de to Herrer min bedste Tak for deres Hjælp. Ogsaa maa jeg takke flere af Rigsarkivets Embedsmænd, der Har hjulpet mig med Tydningen af Ord eller Sætninger, jeg ikke selv har kunnet finde ud af.

En speciel Tak maa jeg bringe Fru, Dr. phil. Ingeborg Hammer-Jensen, der har oversat en Del af det vanskeligste Latin i Flora ægyptiaco-arabica for mig, ligesom Oversættelsen fra Latin af de tre som Tillæg aftrykte Breve skyldes hende. Ogsaa den nuværende Udgiver af Linnés Korrespondance, Hr. Dr. Hulth, Upsala, bringer jeg min Tak for den Velvilje, han har vist mig ved at meddele mig Afskrifter af endnu ikke trykte Linné-Breve.

Til Slut er det mig en kær Pligt at bringe Carlsbergfondets Direktion min ærbødige og varme Tak, fordi den har bevilget en Sum til Bestridelse af Udgifterne ved denne Bogs Udgivelse.

København i April 1918.

Carl Christensen.